

طرح مسأله «خانواده» از منظر سبک زندگی

مسأله اول: ابتناء خانواده بر نیاز فردی، یا نیاز جامعه؟

پرسش اول

تشکیل خانواده مبتنی بر نیازهای فردی افراد ضرورت می‌یابد، یا تشکیل جامعه و کسب هویت اجتماعی است که فرد را ملزم به تشکیل خانواده می‌نماید؟

توضیح

معمولاً دلایلی که برای ازدواج و تشکیل خانواده طرح می‌گردد جنبه فردی دارند؛ بقای نسل، نیاز به سکون و آرامش و امنیت روانی، اطاعت از پروردگار و تکمیل دین. آیا فراتر از این نگاه فردی، دلایل اجتماعی و مبتنی بر جامعه‌پذیری فرد می‌توان یافت تا ضرورت تشکیل خانواده را توجیه نماید؟

پرسش دوم

در صورتی که کارکرد خانواده «بقای نسل» توصیف شود، آیا با اتمام وظیفه خانواده، یعنی رسیدن به نرخ جایگزینی، کارکردهای خانواده به اتمام می‌رسد؟

توضیح

اگر آن‌طور که معمول آسناد توصیفی در باره خانواده بیان می‌نمایند، کارکرد اصلی آن تولید فرزند باشد، تا نسل بشر باقی بماند، خانواده در چند سال ابتدایی تشکیل می‌تواند سریعاً به هدف مورد نظر دست یابد. در این صورت دوام آن توجیهی ندارد و از نظر منطقی قابل استدلال نیست دو نفر که فرزندان خود را تحویل جامعه داده‌اند همچنان به زندگی خانوادگی ادامه دهند. آیا می‌پذیریم که در این شرایط خانواده بدون کارکرد شده است؟

پرسش سوم

اگر کارکرد خانواده تا زمان بقای مؤسسين آن ادامه دارد، چه سازوکارهای اجتماعی ضامن تحقق این کارکردهاست؟

توضیح

معمولاً بیان می‌شود که بزرگان خاندان همچنان تا زنده هستند راهنمای اعضای خانواده بوده و بر مبنای ریش‌سفیدی، به حل مشکلات مبادرت می‌ورزند. اما از منظر حقوقی به نظر می‌رسد هیچ سازوکار قانونی برای اعمال این توانمندی در نظر گرفته نشده است و این قابلیت تنها یک مسأله اخلاقی و عرفی باقی‌مانده. این وضعیت احتمالاً در آینده جامعه مدرن چندان دوام نیاورده و به دلیل عدم حمایت اجتماعی، تقریباً از کار خواهد افتاد.

رویکرد اسلام

دین مبین اسلام امتیازات ویژه‌ای به بزرگان خانواده داده است؛ مثلاً در حکم قتل، اگر قاتل پدری باشد که فرزند خود را به قتل رسانده، قصاص منتفی است. یا ربای حرام را در نسبت‌های خاصی درون خانواده حلال اعلام کرده. آیا

می‌توان این رویکرد را به نظام سیاسی تسری داد، به این‌که مثلاً اگر فردی قصد نامزدی برای انتخابات داشت، باید تأییدیه از بزرگ خاندان خود ارائه نماید، یا در نظام اقتصادی، بانک همراه با درخواست وام، ضمانت رئیس خانواده را مطالبه نماید؟

مسئله دوم: خانواده چگونه می‌تواند سلول جامعه باشد؟

پرسش اول

آیا وقتی سخن از سلول جامعه بودن خانواده می‌رانیم، این صرفاً یک شعار است و جنبه انگیزشی برای تحریک جوانان به ازدواج دارد؟

توضیح

رهبران و مدیران هر نظامی قطعاً در پاره‌ای موارد برای افزایش انگیزه‌های فردی و اجتماعی شعارهایی را بیان می‌نمایند که جنبه «انشاء» و نه «خبر» داشته، لذا صدق و کذب‌شان با کارکرد و تأثیری که می‌نهند سنجیده می‌شود و نه با مطابقت با واقعیت و نفس‌الامر. مانند گزاره: «از دامن زن مرد به معراج می‌رسد». می‌دانیم که مثال‌های نقض تاریخی و اجتماعی برای این گزاره وجود دارد، ولی جنبه انشائی داشتن آن، توقع مطابقت صددرصد با واقعیت را از میان می‌برد. آیا «سلول جامعه بودن خانواده» از سنخ گزاره‌های انشائی‌ست، یا خبر از یک واقعیت است؟

پرسش دوم

جامعه کارکردهای گوناگونی دارد؛ سیاسی، امنیتی، فرهنگی، اقتصادی و... اگر خانواده سلول جامعه باشد، آیا تمامی کارکردهای جامعه نیابد متناظری درون خانواده بیاید؟

توضیح

وقتی «بنگاه» را سلول نظام اقتصادی می‌دانیم، یعنی کارکرد اصلی نظام اقتصادی که تولید کالا یا خدمات برای کسب منفعت و سود است، در تک‌تک بنگاه‌ها تأمین می‌شود، فارغ از این‌که این بنگاه تنها یک کارمند داشته باشد، یعنی خویش‌فرما باشد، یا یک شرکت چند ملیتی با ده‌ها هزار کارمند از کشورهای مختلف. اکنون خانواده چگونه کارکردهای نظام‌های اجتماعی را برعهده می‌گیرد؟ آیا وقتی شخصی رئیس جمهور می‌شود یا وزیر یا وکیل، به معنای این است که خانواده او این نقش را پذیرفته است و در این امر با او مشارکت دارد؟ یا کاملاً ایندیویژوال و فردمحور به این مسئله نگاه می‌شود؟

پرسش سوم

خانواده در جوامع سنتی نقش پررنگ‌تری داشت، آیا با معرفی آن به عنوان سلول جامعه، قصد بازگرداندن کارکردهای گذشته را با همان سبک و سیاق داریم؟

توضیح

مدرنیته شرایطی فراهم آورده که ترکیب‌های سنتی منابع انسانی را غیرکارآمد و ناتوان ساخته است. در رقابت سیاسی، فرهنگی، فن‌آوری، تجاری، پژوهشی، اقتصادی و... جهانی بازگشت به وضعیت‌های سنتی عملاً خارج شدن از میدان رقابت و واگذار کردن میدان به رقیب است. آیا غرض این است، یا این‌که سازوکارهای جدید و شاکله نوینی برای خانواده طراحی کنیم که بتواند فرامردن عمل نموده و ضمن دور بودن از آسیب‌های مدرنیته و فردگرایی، بتواند کارکردهای امروزی مورد نیاز جامعه را تأمین نماید؟